

TEFSİRÎ MEHMED EFENDİ (Mehmed b. Hamza el-Ayntâbî)

Talip Mert*

Özet

XVII. asır Osmanlı uleması arasında değerli bir yere sahip olan Mehmed Efendi aslen Ayıntab (Gaziantep)'lidir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yirmi yaşında Sivas'a gelmiş ve Sivas'ta yerleşmiştir. Yedi sene kadar da İstanbul'da bulunmuş ve burada padişah IV. Mehmed'in arzusuyla Tibyan tefsirini Türkçeye tercüme etmiştir. Tefsir ilmine bu tercüme ile büyük katkıda bulunmuş, bu eser ona ilim dünyasında büyük bir şöhret ve itibar sağlamıştır. Şahsen çok çalışkan olan Mehmed Efendi aynı zamanda çok da cömert bir kişi olarak bilinmektedir. Bu makale ile onun hiç bilinmeyen bazı yönleri Osmanlı arşivleri aracılığıyla açığa çıkarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsîrî Mehmed Efendi, Âlim Mehmed Efendi, Tibyan Tefsiri, Sivas, Şifaiye Medresesi.

Tefsiri Mehmed Efendi

Abstract

Mehmed Efendi who has an important place among XVII. Century ulema was originally from Ayıntab (Gaziantep). His date of birth is not known precisely. He has gone to Sivas when he was 20 years old and was settled there. He has also been in İstanbul for 7 years and has translated the Tibyan Comment in Turkish with the request of Sultan IV.Mehmed. He has contributed greatly to exegetics with this translation and this work provided a great honour and reputation to him. Mehmed Efendi was a very

* Öğr. Gör., MÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi (tmert@marmara.edu.tr).

hardworking person and was also known as a very generous person. With this study Mehmed Efendi's some unknown aspects are being discussed by the Ottoman Archives.

Key Words: Tefsîrî Mehmed Efendi, Âlim Mehmed Efendi, Tibyan Comment, Şifaiye Medresesi.

Mehmed Efendi aslen Ayntâblıdır. Bugünkü Gaziantep. 20 yaşına kadar burada ilim tahsil ettikten sonra Sivas'a gelmiş ve ömrünün çok büyük kısmını burada geçirmiş, Sivas'ta Şifâiyye Medresesinde müderrislik ve müftülük yapmış ve 1699'da Sivas'ta vefat etmiştir. "... Tefsirle kesret-i iştigaline binâen bâ-hatt-ı hümayun İstanbul'dan davet ve Şeyhülislam Minkaarî-zade Yahya Efendi'nin de delâletiyle huzura kabul olunup müsaid zamanlarda tefsir takrir ve padişahın emriyle [Hızır b. Abdurrahman Ezdî'nin] *Tibyan Tefsiri*'ni iki cild olarak Türkçeye tercüme eylediğini ve bu tercümelere birini padişah Avcı Sultan Mehmed'e verip diğerini vakf eylediğini..."¹ anlatır. Bir ara padişahın davetiyle İstanbul'a giden Tefsîrî Efendi 1662-1669 yılları arasında İstanbul'da oturmuştur. Daha sonra tekrar Sivas'a dönen Mehmed Efendi 22.Ra.1111 (17.09.1699)'de vefat etmiş. Cenazesi, Kabak Yazısı'nda bugünkü Nümunehastahanesi'nin yerinde olan [Şehzadegân] Mezarlığı'na defnedilmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında kabri Mütevellî-zade Ziya Bey'in delaletiyle şimdiki yerine yani Ali Ağa Cami-i Şerifi'nin haziresine nakledilmiştir. Tefsîrî Mehmed Efendi'nin mezar taşına Arapça olarak şu ibare hakk edilmiştir:

Lâ ilâhe illallah Muhammedü'r-resulullah / Hâzâ merkad-i hazret-i Müfessir

Mehmed Efendi Rahmetullahi Teâla / Aleyhi rahmeten vâsia /

Tarih-i vefâtîhi sene 1111.

Tefsîrî Mehmed Efendi ilim yolunda kırk sene harcamıştır. Bu süre zarfında Şafii ulemasından Ebüzziya ve'n-nûr Ali b. Ali el-Kaahirî (?-1677), Kahire'de Abdür-rauf el-Münâvî, Üchurî, Burhaneddin el-Lekânî, eş-Şemsü's-Şevberî, Süleyman el-Babilî, Ezher İmamı Şihabü'l-Gamîmî (?-1677)'... den dersler almıştır.

¹ Rıdvan Nafiz-İsmail Hakkı [Uzunçarşılı], *Sivas Şehri*, İstanbul Devlet Matbaası 1928, s. 136, 137.

Mehmed Efendi'nin yapmış olduğu bu *Tibyan Tefsiri* tercümesi hakkında Recep Arpa şunları yazmaktadır:

"...Avamî bir üslupla yazıldığı için Osmanlı toplumunun dinî hayatına ve Kur'an anlayışına büyük ölçüde tesir etmiş, geniş halk kitlelerinden rağbet görmüş, Cumhuriyet'in ilanına kadar en çok basılan ve okunan tefsir olma özelliğini korumuştur... İlk matbu tefsir olması, üslûbunun kolaylığı, muhtevasının Osmanlı toplumunun gelenekleşmiş İslam anlayışıyla uyumu ve muhtasar bir tefsir niteliği taşıması esere gösterilen rağbetin başlıca sebepleridir." ²

Uşşakî-zade İbrahim Hasib Efendi ise yazdığı tarihinde Tefsîrî Mehmed Efendi hakkında şu bilgileri veriyor:

"El-mevlâ Mehmed bin Hamza ed-Debbâğ, belde-i Ayıntâb'dan zuhûr ve âfitâb-ı lutf-ı nâ-mütenâhî-i İlâhîden istifâza-i nûr-ı şu'ûr itdikde, tahsîl-i ilme sâ'î ve âdâb-ı rüsûma mürâ'î olup, cemî' fûnûnda kâmil ü mükemmel, bâ-tahsîs tefsîr-i şerife kesret-i iştigâl ile müştağil olmağın "Tefsîrî Mehmed Efendi" dimekle şehîr ve bu unvânla zebân-zed-i sağîr ü kebîr olmuş idi. Hâl-i şebâbında Gürânî Ali Efendi ve Zeynelâbidîn Efendi'ye intisâb ile ulûm-ı akliyyeyi tahsîl ve ilm-i (92b) Tefsir ve Hadîs-i şerifi dahi Şeyh Ebi'z-ziyâ' ve'n-nûr Aliyyü'ş-Şeramellisî ve bunlar [gibi] emsâli fudalâdan tekâmül idüp, miyân-ı erbâb-ı ilm ü irfanda kemâl-i istihâl ile mümtâz ve serv-i ser-sebz gibi hul'at-i fazl-ı bî-girân ile ser-efrâz olup, sinni hadd-i öşrünü tecâvüz itdikten sonra belde-i Sivas'a azîmet ve niçe müddet irşâd-ı talebe-i ulûma bezl-i himmet ve efdal-i ibâdet olan ta'lîm-i ilm ü hikmete sarf-ı kudret idüp, bu hâl-i huçeste-me'âl ile sıyt u sadâ-yı iştihârî âfâk-gîr ve tanîn-endâz-ı mesâmi'-i sağîr ü kebîr olup, merhûm cennet-mekân u huld-âşiyân Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî asrında Şeyhülislâm-ı vakt fâzıl-ı karâr-dâde merhûm ve mağfurün-leh Minkârî-zâde [Yahya] Efendi hazretlerinin dahi gûş-zedi olmağın

Kadr-i zer zerger şinâsed, kadr-i gevher gevherî

msdâkınca taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye da'vet itmişler idi. Binâ-berîn cânib-i Devlet-i Aliyye'ye azîmet eyleyüp mahmiyye-i Kostantîniyye'ye vâsıl ve huzûr-ı Pâdişâhîde vâki' meclis-i derse dâhil ve envâ'-ı ikrâm dahi hâsıl olup, mahmiyye-i mezkûrede ibkâ murâd olunmuş iken her

² Recep Arpa, "Tibyan Tefsiri" TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2012, c. 41, s. 125, 126.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2014, Cilt: XVIII, Sayı: 2

veçhile su'ûbet-i vatan-ı aslîleri olan belde-i Sivas'a avdet iktizâ itmeğin acâleten belde-i mezkûrede vâki' Şifâ'iyye Medresesi tevcîh ve ba'de'l-vusûl 1100 senesinde ser-hayl-i ulemâ'-i Rum Debbâğ-zâde Efendi merhum emr-i azîm-i fetvaya kıyâm eylediklerinde medreselerine Süleymâniyye i'tibâr eyleyüp bu hâl üzre güzârende-i eyyâm ü leyâl iken 1111 senesi Rebî'u'l-evveli'nin yirmi ikinci [17.09.1699] leyle-i isneynde bâzâr-ı îyşî tamâm ve müddet-i hayâtı karîn-i hitâm olup, azm-i dârü's-selâm ve cennât-ı Firdevs'i makaam eyledi.

Mevlânâ-yı mezbûr, deryâ-yı fazl-ı mevfûr-ı ulemâ miyânında imtiyâzı meşhûd, âhâd-ı fuzalâdan ma'dûd, vâsıl-ı hakâyik u dakâyık, zamânında hem-asrına fâik, sâlih ü müttaki, âbid ü zâhid, mürtâz ü mücâhid ve tarîkat-i Hâcegân-ı Nakşibendiye'ye intisâb ve sehâ vü keremde nazîri kem-yâb idi. Hattâ mervîdir ki, telâmizinden her tâlib ki, kendülerinden müfârekat ve diyâr-ı âhara azîmet eylese murâd eylediği mevzi'a vusûlüne dek harc-ı râhrnı bi't-tamâm i'tâ iderdi. Ve her sene (93a) şehir- i Ramazân-ı şerifin duhûlünde tâlibîni iki fırka eyleyüp bir gice bir fırkasını ve leyle-i uhrâda bir fırkasını âhır-ı Ramazân-ı şerife dek iftârda ve sahûrda ıt'am eyleyüp ve öşr-i ahîrde câmi'-i şerîfde mu'tekif olan tâlibîni dahi ıt'am eylemek âdet-i müstemirreleri olmuş idi.

Âsâr-ı ilmiyyelerinden Sûre-i Şerife-i Zâriyât'dan âhır-ı Kur'ân-ı azîmü'ş-şâna dek *Bezzâvî* üzerine hâşiyeleri ve *Akâyid-i Hayâlîsi* ve âdâb-ı mîrî üzerine dahi müdevven hâşiyeleri vardır. *-Rahmetu'llâhi te'âlâ aleyhi rahmeten vâsi 'a."*³

Arşiv Vesikalarına Göre Tefsîrî Mehmed Efendi

Osmanlı toplumunun çok rağbet ettiği bu eserin sadece mütercimi değil kısmen de olsa müellifi durumunda olan Tefsîrî Mehmed Efendi hakkında daha yakın ve özel bilgiler arşivlerde ortaya çıktı. Mezkûr arşivler Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Sivas Şer'iyye sicilleridir. Benzer vesikalar ilerde de çıkabilir. Bugüne kadar elde edilebilen vesikalar burada görülenlerden ibarettir.

Hicrî 1108 (Mîladî 1696) tarihli bir arşiv belgesine göre; Tefsîrî Mehmed Efendi yevmiye 20 akçe olan ücretinin bir misli zamlı 40 akçeye çıkarılmasını talep etmiştir. İşbu belgenin tamamı şöyledir:

“Tokat'ta vâkı' Hargün Mukataası Eminine hüküm yazıla ki,

³ Raşit Gündoğdu, *Uşşâkzâde Tarihi*, c. I s. 417, 418. Çamlıca Yayın A.Ş. İstanbul 2005.

Mukataa-i mezbûreden almak üzere yevmî 20 akçe vazifeye mutasarrıf olan Ahmed Efendi telâmiz[i] Tefsîrî Efendi ders-i âm arzı hâl sunup mahall-i merhamet olmağla mutasarrıf olduğu mukataası beher sene bir misli ziyade ücret verilmek [üzere] yine istid'â-yı inâyet rica etmeğin mücebine beher sene bir misli ziyade ücret olmak üzere ferman-ı âli sâdır olmağın vech-i meşrûh üzere mâliyeden hüküm yazılmak için işbu tezkire verildi. 25.R.1108 (21.11.1696).⁴

Tefsîrî Mehmed Efendi'nin vefatını müteakip Şifaiyye'deki görevini yürütmek üzere bir müderris tayini gündeme gelmiştir. Bu tayinin yapılabilmesi için de Sivas ulemâsı, imam ve hatipleri vs kimseler Sivas kadısına gidip bu işi meşihate arz etmesini talep etmişler. Kadı da bu talep doğrultusunda şu ilamı çıkarıp İstanbul'a göndermiş:

“Der-i devlet mekîne arz-ı dâi-i keminele budur ki,

Medine-i Sivas'ta vâkıa ulemâ ve sulehâ ve eimme ve hutabâ ve sâdât-ı kiram ve talebe meclis-i şer'-i şerîfe gelip şöyle takrir-i kelâm eylediler ki:

A'lemü'z-zaman, mümtazü'l-akrân fî asrihi merhum Tefsîrî Mehmed Efendi'nin Medine-i Sivas'ta mutasarrıf olduğu Şifaiyye Medresesi'nin fevt oldukta nısfı âlim ve âmil ve salih ve mütedeyyin ve ifade ve istifadeye kaadir sulbi oğlu Âlim Mehmed Efendi'ye yevcih olunup ve nısf-ı âharı Eğin kazâsından Şeyhülislam-ı sâbık Feyzullah Efendi etabından Ebubekir Efendi'ye tevcih olunup lâkin medrese-i mezbûre ber vech-i munasife tasarruf oluna gelmeyip mezbûr Âlim Mehmed Efendi erbâb-ı tarikten ve Feyzullah Efendi mülazımlarından ve kırktan münfasıl, sahib-i vera' ve tedris ile meşgul ve babası [nın] medresesi olmağla eltâf- aliyeye-i hüsrevâniyeden mezbûr Ebubekir Efendi'nin mutasarrıf olduğu nısf-ı âhar dahi merkum Âlim Mehmed Efendi'ye ihsan olunmak ricasında ahvalimizi der-i devlete i'lâm ediver deyu ilhâh etmeleriyle vâkıu'l-hâl pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm olundu. Baaki ferman der-i adlindir. Hurrirre fî evâsıt-ı Cumâde'l-ülâ, li-sene hams aşer ve mie ve elf (Eylül 1703).

el-Abdü'ddâ'i lî'd-devleti'l-aliyye

Hâfız Mehmed el-kaadî bi-medinet-i Sivas

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ali Emiri tasnifi II. Mustafa evraki (BOA. A.E. II. Mustafa) 26 / 2581.

Medine-i Sivas'ta me'zûn-i bi'l-iftâ olan Mevlana Ebubekir Efendi zâyde fazluhu arz-ı hâl sunub Sivas'ta vakıa' Dâruşşifâ Medresesi'nin vazîfa-i muayyene ile mederrisi olan Tefsîrî Mehmed Efendi fevt olub medrese-i mezbûre mahlûl olmağla nısf tedrisi kendûye verilmek rica etmeğın faziletlû Şeyhulislam Mevlânâ es-Seyyid Feyzullah Efendi hazretlerinin işaretleri mûcebince tevcîh olunmak 25.R.1111 (20.10.1699).

Kıdvetü'l-ulemâi'l-muhakkıkıyn Mevlâna Âlim Mehmed Efendi zâide fazlûhû arz-ı hâl sunub Sivas'ta vakı' Dâruşşifâ Medresesi'nin vazîfa-i muayyene ile mederrisi olan babası Tefsîrî Mehmed Efendi fevt olup medrese-i mezbûre mahlûl olmağla nısf tedrisi kendûye verilmek bâbında inâyet rica etmeğın faziletlû Şeyhulislam Mevlânâ es-Seyyid Feyzullah Efendi hazretlerinin işaretleri mûcebince medrese-i mezbûrun nısfı tevcîh olunmak 26.R.1111 (21.10.1699).

[Anadolu Kadiaskerinin notu]

Tevcih buyrulmak mercûdur. Mine'dâî el-fakir Mehmed.

[Sadrazamın buyrulduusu]

İşaretleri mucebince tevcih buyruldu 03.C.115 (14.10.1703).⁵

Başlaması ile bitmesi dört sene süren bu tayin işi bu şekilde gerçekleşmiş.

Hicrî 1113 (Mîladî 1701) tarihli bir arşiv belgesinde "...bundan akdem Sivas Müftüsü Tefsîrî Mehmed Efendi..."⁶ İbaresinden Tefsîrî Mehmed Efendi'nin sağlığında iken Sivas Müftülüğü yaptığı te'yid ediliyor.

Tefsîrî Mehmed Efendi Osmanlı uleması içinde mümtaz bir yere sahiptir. Hayatı hakkında pek fazla bir şey bilinmediği için gerçek kimliği de net olarak belli değildir.

Müfessir Mehmed Efendi'nin Soy

Tefsîrî Mehmed Efendi'nin Âlim Mehmed adlı bir tane oğlunun olduğu bilinmektedir. Âlim Mehmed Efendi de babası gibi ilmiye mensubu bir kimse olup Şifâiye Medresesi'nde müderris iken 1712'de vefat etmiştir.⁷

⁵ BOA, A.E. III. Ahmed ? / 2444.

⁶ BOA, İbnülemin Mahmud Kemal İnal tasnifi, evkaf evrakı (İ.E. EV) 37 / 4219.

⁷ BOA, Cevdet Maarif Tasnifi (C. MF) 30 / 1485.

Tefsîrî Mehmed Efendi'nin oğlu Âlim Mehmed Efendi'nin 1712'de vefatı ve sonrası ile ilgili gelişmeler şu belgede kayıtlıdır:

“Der-i Devlet-mekîne arz-ı dâi-i kemîne budur ki,

Tokat Mîzan-ı Harîrî mukataası malından almak üzere yevmî yirmi akçe vazifeye mutasarrıf olan Tefsîrî Efendi-zâde Âlim Mehmed Efendi fevt olup vazifesi mahlûl olmağın müteveffâ-yı mezbûrun sulbî oğlu işbu râfî-i ruk'a-i ubûdiyet İbrahim Halife her vechile mahall ü merhamet ve âtifet-i şehriyârîye sezâ dâileri olmağın zikr olunan yirmi akçe vazife merhameten merkûm dâilerine tevcih olunup yedine berât-ı şerîf-i âlişan sadaka ve ihsan buyrulmak ricasına pâye-i serîr-i a'lâya arz olundu. Baaki ferman men lehü'l-emr hazretlerindir. Hurrîre fî evâil-i Muharremi'l-Haram li-sene erba' ve işrîn ve mie ve elf (13?.02.1712).

el-Abdü'd-dâi li'd-devleti'l-aliyye Derviş Mustafa

el-Kaadî bi-medinet-i Sivas

Bu talep ilgili vakıf kayıtlarından yani “Mîzan-ı Harir” kayıtlarından te'yid edilmiş ve “vech-i meşrûh üzere defterde mesturdur. Ferman devletlû sultanım hazretlerindir. Fî 21.M.1124 (29.02.1712).” şerhi düşünülmüş. ⁸ Aynı gün sadrazama sunulan bu arz işleme konularak “mahlûlden on beş akçesi tevcih-i mezbûru mahlûle şart olunmak buyruldu 21.M.124.” emri ile bu tevcih işi böylece noktalanmış.

1712 senesi Muharrem ayının başlarında -01-10 Muharrem arası bu arzı yazan Sivas kadısı 04 Muharrem'de bir arz daha yazmak durumunda kalmış. Bu şüpheli tarih “evâil: Başları” kelimesinden neş'et ediyor. Kadı Derviş Mustafa Efendi'nin bu arzı da şöyledir:

“Der-i Devlet-mekîne arz-ı dâi-i kemîne budur ki,

Sivas'ta vakı' Şifâiyye Medresesi'nin müderrisi olan Tefsîrî Mehmed Efendi-zade Âlim Mehmed Efendi medrese-i mezbûre mahlûl olmağla medrese-i mezbûrenin nısfı merkûm Âlim Mehmed'in mahlûlünden işbu berâe-i arz-ı ubûdiyyet Medine-i Sivas'ta me'zûn-i bi'l-iftâ olan Ahmed Efendi dâilerine ve nısf-ı âharı müteveffâ-yı mezbûrun sulbî oğulları Mehmed ve Mustafa halifenin vechen min'l-vücûh cihet-i maişetleri olmayıp her vechile mahal ü merhamet ve âtifet-i şehriyârîye sezâ eytamlar olmağla eytâm-ı mezbûran tedrise kaadir oluncaya değin

⁸ BOA, Bâb-ı Âsafî Rûûs Kalemî (A. RSK) 573 / 65.

merkûm Ahmed Efendi kendi tarafından asâleten ve sađđıran-ı mezbûra-na vekâleten tedrîs etmek üzere merkûmana tevcih ve inayet buyrulmak ricasına Medine-i Sivas'ın ulemâ ve sulehâ ve a'yân ve eşraf ve sâir fukarası niyaz etmeleriyle ol ki vâkı'-ı hâldir. Alâ vukûihî der-i devlet-i makarra bi'l-iltimas arz olundu. Baaki ferman ve lütf u ihsan men lehü'l-emr hazretlerininidir. Hurrîre fi'l-yevmi'r-râbi' min şehr-i Muharremi'l-Haram li-sene erba' ve ısrîn ve mie ve elf (12.02.1124).

el-Abdü'd-dâi li'd-devleti'l-aliyye Derviş Mustafa

el-Kaadî bi-medinet-i Sivas

Bu talebin yerine gelebilmesi için eski kayıtlara müracaat etmek ihtiyacı doğduğundan 1115 (1703) tarihli bir kayıttan bu dilekçe üzerine şerh verilmiş. Bu şerh şu bilgileri hâvidir:

Medine-i Sivas'da vâkı' ulemâ ve sulehâ ve eimme ve hutabâ ve sâir sâdât-ı kirâm meclis-i şer'a merhum Tefsîrî Mehmed Efendi medine-i Sivas'ta mutasarrıf olduğu Şifaiyye Medresesi'nin fevt oldukça nısfı sulbî oğlu kıdvetü'l-ulemâi'l-muhakkıkıyn Âlim Mehmed Efendi zîde fazlu-huya tevcih olunup ve nısf-ı âharı Eğin kazasında müfti-i sâbık Seyyid Feyzullah Efendi etbândan Ebubekir Efendi'ye tevcih olunup lâkin medrese-i mezbûre ber vech-i münasafe mutasarrıf oluna gelmeyib ve mûmâ ileyh Âlim Mehmed Efendi erbâb-ı tarîkden Feyzullah Efendi mülâzimlerinden [olup] kırktan münfasıl, sâhib-i verâ' ve tedaris ile meşgul babası medesesi olmağla mezbûr Ebubekir Efendi'nin mutasarrıf olduğu nısf-ı âharı dahi mûmâ ileyh Âlim Mehmed Efendi'ye tevcih olunmak ricasına Sivas kadısı mevlâna Hâfız Mehmed Efendi arz etmekle tevcih olunmak üzere faziletlü Şeyhülislam mevlâna [Debbađ-ı zade] Mehmed Efendi hazretleri işaret etmeleriyle mûcebince tevcih olunmak. Ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerininidir. 03.C.1115 (14.10.1703).

Bu dilekçenin üzerine iki kısa kayıt düşülmüş. Birincisi [Anadolu Kadıaskeri] Abdullah Efendi'nin notudur: "Tevcih buyrulmak mercûdur. Ed'dâi el-fakir Abdullah ufiye anh. Diđeri ise [Sadrazamın buyrulduşudur]

"İşaretleri mucibince tevcih buyruldu 25.M.1124 (04.03.1712).⁹

⁹ BOA, C. MF, 1485.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2014, Cilt: XVIII, Sayı: 2

Âlim Mehmed Efendi'nin vefatında vârisi olarak Mehmed, Mustafa, İbrahim ve Abdullah adlı dört oğlu vardır. Âlim Efendi'nin vefatında Şifaiye Medresesi'ndeki tadrîs hizmeti çocuklarından Mehmed ve Mustafa'ya çeyrek hisse olarak intikal etmiş. Birkaç ay sonra da çocuklardan Mustafa vefat edince onun hissesi ağabeyi İbrahim Efendi'ye tevcih olunmuştur. İbrahim Efendi'nin 1759'da vefatıyla üzerindeki müderrislik vazifesi bu sefer oğulları Muslihiddin ve Hasan'a kalmıştır.¹⁰

Bu kardeşlerden Hasan Efendi de 1766'da vefat etmiştir. Şifâiye Medresesi'nde "...Hasan Efendi'nin vefatıyla hâli kalan bu cihet, müştereki ve er karındaşı Muslihiddin'e tevcih ve yedine berat-ı âli sadaka ve ihsan..." buyrulmak suretiyle Hasan Efendi'nin hissesi kardeşi Muslihiddin'e geçmiştir. 03.Ca.1180 (07.10.1766).¹¹

"Muslihiddin Efendi'nin müderrisliğe muktedir olmadığı gibi vakfın işlerine de sık

sık müdahale ettiği, son derece geçimsiz, medrese görevlilerini işten kaçıran, kendisi de işine

hiç gitmeyen, vaktiyle güçlü kimselere dayanarak bu vazifeyi elde ettiği, hevâ ve hevesine

tabi, üstelik ağzının da çok bozuk olduğu yolunda..." uzunca bir şikâyetname ile Meşihat'a

şikâyet edilip Meşihat tarafından te'dibi taleb edilmiştir. Bu talebi dikkate alan Meşihat işi

mahkemeye havale ile mürâfaa yapılmasını ve sonucun kendilerine arzını istemiştir.¹² Bu

hadiseyi anlatan yeni bir vesika çıkmadığından sonucun ne olduğu mechuldür.

Tefsîrî Mehmed Efendi'nin oğlu Hasan Efendi'nin torunu Muslihiddin Efendi ile Ayşe Hanım'ın 1207 (1793) yılında izdivacından İbrahim ve Hatice adlı iki torunu olduğu Sivas Şer'iyye sicillerinde görülmektedir.¹³

¹⁰ BOA, C. MF 11 / 539.

¹¹ C. MF 9 / 450.

¹² C. MF 143 / 7114.

¹³ Sivas Şer'iyye Sicilleri (ŞŞS) c. 5, s. 159.

Tefsîrî-zade İbrahim Efendi'nin Hoca İmam Mahallesi'nin Mahkeme sokağında bulunan ve anneanesi Saliha bt. Kizir Musallî'nin vakfı olan dört adet dükkânın tevliyeti kendi üzerinde imiş. Tefsîrî-zade İbrahim Efendi Sivas Mahkemesi'nde bu konuyu dava etmiş ve hasım gösterdiği Fetvacı-zade Mehmed Efendi'nin üzerindeki tevliyet hakkının kendi üzerine devrini sağlamış. 05.Za.1223 (23.12.1808) ¹⁴

Burada adı geçen İbrahim Efendi ileriki yıllarda Şifaiye Medresesi'nde müderris olmuş ve 1242 (1827) senesinde çocuksuz olarak vefat etmiştir. ¹⁵

Tefsîrî Mehmed Efendi'nin oğlu Âlim Mehmed Efendi'nin bir de tevliyet hizmeti varmış. 01.Za.1117 (14.02.1706)'de Hekim el-Hac Mehmed b. Abdülkadir tarafından kurulmuş ve tevliyeti "evlâd-ı zükûr ve inâsa meşrût... Sivas'ta **Keklikçi Künkü** demekle arîf ve müteaddid mahallerde cereyan eden vakıf çeşmelerin..." günde bir akçe yevmiye ile mütevellisidir. ¹⁶

1872 tarihli bir mülk alım satım kaydında şahit olarak Tefsîrî-zade Mehmed Efendi ve Nuri Efendi isimleri görülmektedir. 07.L.1289 (08.12.1872). ¹⁷

Daha sonraki yıllarda Kabalı (Kömürcü) Mahallesinde ¹⁸ ve başka yerlerde bulunan Keklikçi (Keklikçioğlu Mehmed Ağa) çeşmelerinin ¹⁹ 1312 yılındaki mütevellisi Tefsîrî-zade Mahmud b. Ali'dir. Ama Mahmud Efendi bu günlerde "umur-i vakfı rü'yetten âciz olmasına mebni yerine..." mahkeme kararıyla Mor Ali Baba-zade Seyfeddin Efendi müteveli kaymakamı yapılmıştır. 07.Ca.1310 (27.11.1892). ²⁰ Daha sonraları tevliyet

¹⁴ SŞS 8 / 160.

¹⁵ C. MF 160 / 8000.

¹⁶ SŞS 65 / 256.

¹⁷ SŞS 49 / 15.

¹⁸ SŞS 36 / 136.

¹⁹ Bu çeşmeler o zamanki su ölçüsüne göre 8 lüledir. Bu künklerin yeri olarak elde "Kale kapısı ve değirmenin yukarisından cereyan..." ettikleri bilgisi vardır. Bunlardan bir lülesi Kabalı Mahallesi'ne, 1 lülesi Şemsiferraş Mahallesi'ndeki Hekim Pınarı'na, diğer altısı ise muhtelif yerlere akmakta imiş. (Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden sayın İlhan Ege vasıtasıyla gelen fakat defter numarası okunamayan defterin 377. Sayfasında kayıtlı bir ilam)

²⁰ SŞS 59 / 39.

işinin tekrar Mahmud Efendi'ye intikal ettiği aşağıda gelen belgeden anlaşılmaktadır.

Mahmud Efendi 1325 veya 1326 (1908) senesinde vefat etmiştir. Bir süre vakıf tevliyeti ailenin “ma'zeret-i şer'iyyesine binâen...” ailece talep olunmamış ve mahkeme başka birini müteveli tayin etmiş. Mazeret sonunda yine Tefsîrî âilesinden Abdüsselam Efendi Mahmud Efendi'nin oğlu olduğunu ve tevliyetin kendisine tevcihi talebiyle dava açmıştır. Abdüsselam Efendi'nin gösterdiği şahidlerin şهادetleri mahkemece kabul ve tasdik edilince Abdüsselam Efendi'ye berat verilmek üzere evkaf nezaretine yazılması yönünde mahkemeden ilam çıkmıştır 22.Za.1326 (01.01.1909).²¹

Tefsîrî Ailesinden 1872'de Mehmed isminde bir kişinin sicilde adı geçmektedir.

Tefsîrî Mehmed Efendi'nin ahfâdından olup 1302 (1885) tarihinde Sivas Dârulmuallimini'nde okuyan Bahaeddin Efendi isminde onun soyundan bir kişi vardır.²²

Abdüsselam Efendi'nin yukarıda geçen davasında ispat ettiği üzere ataları şöyledir: Kendi babası Mahmud, onun babası İbrahim, onun babası Abdullah ve onun babası Mehmed Âlim Efendi'dir.²³

Abdüsselam'dan başka Tefsîrî Mehmed Efendi'nin yine sicillerde görülen en son torunlarından 1326 (1909)'da Ali Efendi'nin hayatta olan iki kızı Hatice ve Zeyneb hanımlardır. Bu hanımlar Sivas'ın meşhur Kaadirî Şeyhi Mor Ali Baba'nın oğlu Seyfeddin Efendi'nin İmaret Mahallesindeki evinde bir takım şahitler huzurunda [Avukat] Hafız Kadri Efendi'ye vekâlet verip “tam vekil” olarak tayin etmişler.²⁴

²¹ SŞS 65 / 256.

²² Maarif Nezareti Tedrisât-ı İbtidâiye evrakı (MF. İBT) 18 / 16.

²³ SŞS 65 / 256-257.

²⁴ SŞS, 65 / 277.